
РОЗДІЛ **4** ВІТЧИЗНЯНИЙ І
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
РОЗВИТКУ ОСВІТИ

УДК 274:37.014.5(477)(091)

Вознюк О. В.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД
У КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО РУХУ (XIX – 30-ті рр. XX ст.)**

Стаття присвячена розгляду освітньо-виховних та морально-духовних ініціатив протестантських громад, як складника вітчизняного просвітницького руху. Принагідно враховано місце основоположних тенденцій європейської Реформації щодо особистості, її потенціалу, гуманістичних показників навчання та виховання. Прослідковуються зорієнтованість європейських і вітчизняних протестантських громад на чеснотах громадянського виховання, моралі, поваги до праці, ініціативності, сімейних, громадянських, національних та цивілізаційних цінностей.

Ключові слова: громадсько-педагогічний рух, освітньо-виховна діяльність, педагогічна діяльність протестантських громад, морально-духовні цінності.

Постановка проблеми. Педагогічна наука і виховна традиція єдині в розумінні того, що формування особистості відбувається шляхом взаємодії закладів освіти із зовнішнім середовищем, сім'єю, громадою, національними, духовно орієнтованими та ін. спільнотами. Однією з таких історично (XVI ст.) вивіренних суспільних інституцій були релігійні громади протестантського спрямування, які сьогодні інтегруються в релігійне середовище більш ніж 100-та країн світу. Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), відзначення в Україні у 2017 році 500-річчя Реформації на державному рівні (Указ Президента України №357/2016 від 26 серпня 2016 року) свідчать про визнання взаємовпливу різних культур, в тому числі, реформаційного руху.

Аналіз останніх джерел та публікацій. На важливості врахування тенденцій українського церковного руху, громадсько-педагогічного досвіду окремих конфесій вказували філософи, історики, культурологи, релігієзнавці, педагоги та ін.: В. Андрущенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Зінківський, М. Пирогов, С. Сірополко, К. Ушинський та ін.

Питання характеру, змісту поширення освіти і виховної діяльності у контексті загальних, педагогічних, історико-педагогічних праць розглядали автори XX–XXI ст.: Л. Вовк, М. Євтух, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.

Проблему виховних тенденцій у контексті з'ясування становлення і діяльності протестантських громад та їх впливу на громадське життя опрацьовували: В. Любашенко, М. Черенков, Ю. Решетніков.

Освітній діяльності окремих етноконфесій і, зокрема, протестантських громад, у регіонах України присвячені розвідки істориків, істориків педагогіки, релігієзнавців, соціологів.

Мета статті полягає в тому, щоб в контексті історичного, цивілізаційного процесу, культурно-освітнього світового та вітчизняного руху висвітлити внесок протестантських громад в Україні середини XIX – 30-ті рр. XX ст. у загальну канву розвитку вітчизняного історико-педагогічного процесу.

Виклад основного матеріалу. Освітньо-виховна діяльність протестантських громад, починаючи з епохи європейського гуманізму і Реформації (XVI ст.), визначалася гуманістичними вимірами соціологічного спрямування: проголошенням ідеї Свободи, сприянням розвитку освіти й самобутніх європейських культур, впровадженням загальнолюдських ідей і цінностей у контексті класичної та духовної педагогіки.

Створюючи заклади, реформатори уклали статутні документи, які регламентували їх діяльність: «Навчальний план Айслебена» (1527, Р. Агрікола), «Саксонський навчальний план» (1528, Ф. Меланхтон), «Вюртемберський навчальний план» (1559, І. Бернц). Проголошення «Готським статутом» (автор – Андреас Рейсер, 1642, Німеччина) природничого циклу навчання професійно-трудова навичкам, обов'язкової елементарної освіти, ініціювало процеси визнання і обов'язковості починань у країнах Європи [6, с. 4].

Протестантські педагогічні концепції педагогів, філософів XVII ст. також були представлені вітчизняними авторами (А. Вишоватий, М. Осторог, С. Припковський, Ю. Немирич). Зокрема, вітчизняний протестантський філософ А. Вишоватий у праці «Релігія раціональна» (1665) суголосно європейським, вказував на пріоритети особистості, її розумового розвитку, природних здібностей [7, с. 339].

М. Грушевський вважав Реформацію дотичною до національного, просвітницького, морально-духовного відродження кінця XVI – першої половини XVII ст. У праці «3 історії релігійної думки в Україні» вчений пропонує приблизний реєстр протестантських громад (соціан, кальвіністів) в Україні періоду XVI-XVII ст. Більшість з них мали школи (з викладанням слов'яно-руської мови) і навіть друкарні [4, с. 101]. Навчання молоді з українських територій в університетах Кенінсберга, Лейпціга, Гельдерберга, сприяло поширенню європейського гуманізму, протестантських педагогічних ідей на вітчизняному ґрунті.

Дозволи урядів з XVIII ст. на поселення колоністів німецького, голландського, словацького та ін. етносів у регіонах Півдня, Сходу України, на Волині та ін. позитивно впливали на модернізацію освіти на засадах полікультурності, позначились інтеграцією знань про агропромислове виробництво. Педагогічна місіонерська діяльність протестантів полягала у заснуванні шкіл елементарного навчання українською мовою, залучення до них бажаючих різних етносів і конфесій. Станом на 1830 рік на Півдні (території Дніпропетровської, Запорізької, Одеської обл.) існувало 92 школи. Відкрита у 1827 році при євангелічно-лютеранській громаді Харкова школа, де навчалися і діти православного віросповідання, за змістом відповідала повітовому училищу. З 1846 до 1861 року у м. Сімферополі Херсонської губернії в школі при євангелічно-лютеранській громаді навчалися діти різних національностей і різних конфесій.

У XIX ст. свідомо українська інтелігенція, зокрема, викладачі вищих навчальних закладів, вчителі гімназій, схвалювали будь-яку ініціативу (товариств, спілок, земств, громад, в тому числі, релігійних) у справі просвітництва і поширення знань для народу, брали на себе організаційне, змістовне і нерідко фінансове забезпечення програм [2, с. 46].

Автори історії української освіти і педагогіки М. Драгоманов, М. Даденков, М. Грушевський, Є. Мединський, Б. Мітюров, С. Сірополко, І. Франко вивчали освітній взаємовплив шкіл Заходу і Сходу, здатність автохтонних культур регіонів України до ефективного використання здобутків інших народів.

М. Драгоманов, обґрунтовуючи ідеї про наповнення української освіти європейським гуманізмом, орієнтацією на національну самобутність, обов'язковості використання рідної мови, звертався до оцінки тенденцій освіти у країнах Європи, де протестантизм став на той час невід'ємною частиною суспільного, економічного, культурного процесу. М. Драгоманов, будучи апологетом світської культури, все ж виділив саме реформаційний рух («Про братство христителів або баптистів на Україні» (1893), «Про волю віри» (1907)) прикладом позитивного впливу релігійних течій на виховання, поєднання національної самобутності з надбаннями європейських культур [5, с. 46].

У другій половині XIX ст. активізувався процес консолідації інтелектуальної еліти східно- і західноукраїнських земель. М. Грушевський, мовознавці А. Кримський, Б. Грінченко, літератори та публіцисти В. Гнатюк, І. Франко, М. Павлик, історики Ф. Вовк, В. Антонович, композитор Ф. Колесса та багато інших сприяли освіті населення регіонів України, незалежно від їх етноконфесійності.

З початку XIX ст. на змісті вітчизняної педагогічної підготовки позначився вплив іноземних учених-протестантів: у 1807–1811 рр. у Харківському університеті О. Рейнішем читалися педагогічні курси, структуровані ідеями Я. А. Коменського, Й. Песталоцці, Й. Німейєра. З 1811 р. педагогічні дисципліни викладалися директором університету Крістофом Дітріхом фон Роммелем (1781–1859) випускником, і професором філософського факультету протестантського університету м. Марбург (Німеччина).

У педагогічній діяльності протестантські громади дотримувались концепції Я. А. Коменського щодо навчання «всіх і всьому». З 1880 у м. Харкові року при євангелічно-лютеранській громаді

функціонувала жіноча школа. В 1900 році засади християнської моралі (терплячість, чистоту душі, повагу до батьків, виховання матір'ю дітей) вивчали вже 362 учениці (лише 69 були лютеранками).

У 1867 році активісти євангельського руху Єлизаветградського повіту зверталися до Новоросійського генерал-губернатора з проханням про відкриття школи. В 1881 році у Херсонській, Катеринославській, Таврійській губерніях нараховувалось 331 школа. З 1890 р. в окремих селах Чигиринського та Черкаського повітів Київської губернії існували організовані громади євангельського руху, які мали приміщення для навчання грамоті [3, с. 12].

У 60–70-х роках XIX ст. на Волині (Володимир-Волинський, Рівненський, Луцький, Острозький повіт), з'являються чеські баптистські громади, школи яких працювали за методикою Я. А. Коменського. Обов'язковість елементарної освіти у протестантів була переконливою мотивацією відкриття шкіл. Місцеве українське населення, не маючи матеріальних статків навчати своїх дітей у гімназіях і реальних училищах, віддавали їх у протестантські школи, яких до 1892 року було 337. Протестантам вдавалось запобігати русифікації, яка прописувалась «Положенням про церковно-парафіяльні школи» 1884 року.

Восени 1906 року на хвилі «ліберального» ставлення держави до протестантів, військовою владою було дозволено членам «Євангельського товариства» на проведення просвітницької роботи і морального виховання серед молоді і дорослого населення, а також у в'язницях та дисциплінарних батальйонах [3].

У 20-ті роки протестантські лідери очікували декларованих ідей свободи совісті, права на освіту, громадську діяльність. Упродовж 1920–1923 років така можливість реалізовувалась через курси поширення грамотності (Сумська, Кіровоградська та ін. області). Протестанти організували читальні, драматичні гуртки. У бібліотеках при громадах (м. Дніпропетровськ) була представлена література українською мовою, світова класика, історична література, періодика. Київські протестанти влаштували книгозбірні і читальні на приватних квартирах. Але протягом 1925–1928 років Всеукраїнська антирелігійна комісія ЦККП(б)У практично змусила релігійні спільноти перейти у нелегальне функціонування.

Використання протестантами у богослужіннях рідної, української мови впливало на формування національних, етнонаціональних та патріотичних переконань. Серед важливих у діяльності протестантів було питання видань релігійної літератури українською мовою [1, с. 66].

Становлення протестантської освітньо-виховної ідеї в умовах педагогічної підготовки, громадської діяльності відбувалась під впливом соціокультурних чинників, специфіки полікультурного середовища, підтримки відомих представників європейського і вітчизняного просвітницького сподвижництва.

З набуттям Україною незалежності було прийнято фундаментальний нормативний акт – Закон України від 23 квітня 1991 року «Про свободу совісті та релігійні організації». Цим документом передбачено можливості і умови діяльності релігійних громад у соціальній, освітньо-виховній (стаття 23), підприємницькій діяльності.

Висновки. На сучасному етапі протестантські громади ведуть суспільно-культурну роботу, зокрема через організацію літніх таборів відпочинку для різних категорій з участю іноземних волонтерів. Вже декілька років громади м. Києва та м. Жашкова (Черкаська обл.) проводять 7-денні табори для дітей з участю молоді з Кореї. Діти можуть знайомитися з національними особливостями іншої країни, достойно представляти свою батьківщину, спілкуючись, вдосконалювати знання англійської мови.

У сфері освіти прослідковується тенденція до інтеграції протестантських конфесій з державними закладами. Зокрема, Київська богословська семінарія «Благодать та Істина» співпрацює з Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова за проектом з підготовки бакалаврів за спеціальністю «Релігієзнавство» і спеціалізацією «Богослов'я».

Звернення до історичних закономірностей і тенденцій започаткування демократичних ідей свободи вибору, пошуків національних освітніх ідеалів, які інтегрувалися і в діяльності протестантських громад сприятиме вибору сучасних траєкторій розвитку освітнього руху, консолідації суспільства у справі громадянського виховання, зорієнтованості на мораль, яка проголошувала важливими чеснотами працю, ініціативність, сімейні, громадянські та національні цінності.

Використані джерела

1. Безсонова О. В. Євангельський рух в Російській імперії (1850–1917): Катеринославська губернія: збірник документів і матеріалів. Київ, 2006. 540 с.
2. Вовк Л. П. Історія освіти і педагогіки у загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя: посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки. Київ, 2012. 332 с.
3. Голошапова Є.Ю. Громади євангельських християн-баптистів Південної України в умовах суспільних трансформацій 20–30-х рр. XX ст.: автореф. дис. на здобуття канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Запоріжжя, 2010. 20 с.
4. Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні. Київ, 1992. 192 с.
5. Драгоманов М. Про брацтво хрестителів або баптистів на Україні. Коломия, 1893. 160 с.
6. Липинський В. К. Релігія і церква в історії України. Київ, 1993. 128 с.

7. Соколовський О. Л. Просвітницький вектор раннього антиринітаризму «Гілея: науковий вісник»: *Збірник наукових праць*. Київ, 2011. вип. 46 (4). С. 338–343.
8. Vovk L. P., Kosharna N. V., Vovk L. P., Kosharna N. V. Basic structures of the future teacher's intelligence and activity *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V (60) / [Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos]. – Budapest: published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2017. Issue 135. P. 61–64.
9. Vozniuk Oksana. Tendencies of Pedagogical activity of the Protestant communities in the middle of the XIXth –1930th of the XXth century (on the materials of Ukrainian regions) *Intellectual Archive*. Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada). 2017. November/December. Vol. 6. No. 6. PP. 84–92.

Vozniuk O.

**ACTIVITY OF PROTESTANT SOCIETIES
IN THE CONTEXT OF EDUCATIONALLY EDUCATE PROCESSES
(OF THE XIXth – 1930th OF THE XXth CENTURY)**

The analysis of an educational activity of protestant societies on the stage of their spiritual institutionalization allowed to draw a conclusion, that reformation religiously public motion in the European countries of XVI century stipulated reformation of surrounding reality and attitude toward a person. Among the conceptual ideas of reformatory pedagogy are selected: 1) obligatoriness of elementary, and later a universal education; 2) introduction of knowledge bases from a scientific and spiritual sphere by the mother tongue; 3) pedagogical activity with accentuation on individual capabilities; 4) introduction of principles, methods, forms of studying; 5) combination of education with bringing in to active public life.

European reformation motion of the XVI-XVIIth century in Ukraine purchased the signs of the phenomenon of continuation of European education and culture, became the separate factor of spiritual history, general with the searches of renaissance-humanism maintenance of domestic fraternities, writers-polemicists, Ostroz'koyiscientific and educational center, enlighteners, printers, progressively intellectual orthodox figures. In the end, M. Grushevskiy exactly saw Reformation such in Ukraine, doing justice it in the domestic cultural and national revival of end XVI – the first half of the XVII century. Accordingly, such cognation allowed to examine activity of domestic protestation, in particular, elucidative, in the context of general issues of development of education and culture of regions of Ukraine.

On the basis of realizable analysis, the facts of opening and activity (XIX century) of protestant establishments of education and education on territories of Zaporizhzhia, Kherson, Odessa, Kyiv, Chernigiv, Volynskiy and other modern areas are set, participating of protestants in activity of universities, in introduction of medical, naturally ecological scientific knowledges, professional preparation.

At the same time, this research does not apply on exhaustive illumination of all of questions of pedagogical activity of protestant societies in the context of educationally educate processes in Ukraine (the middle of the XIXth – 1930th of the XXth century) and their retrospective view.

Key words: public-pedagogical motion, educational activity, pedagogical activity of protestant societies, morally spiritual values.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2018 р.